

Magdalena Urbaś

Centrum Edukacji Nauczycieli w Gdańsku

Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej

Diagnostyczna rola konkursu – wojewódzki konkurs przedmiotowy z biologii

Ostatni rok funkcjonowania gimnazjów w Polsce to także ostatnia edycja wojewódzkich konkursów przedmiotowych dla uczniów gimnazjów. Zamknięcie długoletniej historii konkursów gimnazjalnych skłania do podsumowań i refleksji nad konkursami i ich rolą diagnostyczną. **Kogo i w jaki sposób diagnozują konkursy przedmiotowe?**

Podjęłam próbę zbliżenia się do odpowiedzi na to pytanie z perspektywy doświadczenia przewodniczącej wojewódzkiej komisji konkursowej z czterech edycji konkursu biologicznego w województwie pomorskim. W szczególności przyglądam się efektom ostatniego konkursu biologicznego (rok szkolny 2018/2019).

Wojewódzkie konkursy przedmiotowe w toku 3-etapowych eliminacji (etapy: szkolny, rejonowy i wojewódzki) wyłaniają finalistów i laureatów. Tytuł laureata niesie ze sobą wiele przywilejów, w tym ten najważniejszy dla uczniów – pierwszeństwo w rekrutacji do wybranej szkoły ponadpodstawowej. Ten przywilej przybrał szczególną wagę w tym roku. Laureatem ma szansę zostać ten z uczestników etapu wojewódzkiego, który zdobędzie wymaganą liczbę punktów. Pozostali uczestnicy mogą zostać finalistami. Niejednokrotnie finalistę od laureata dzieli tylko 1 punkt. Pożądane jest, aby różnice w uzyskanej punktacji między laureatami a finalistami nie były dziełem przypadku, a wynikały z faktycznych różnic w uzdolnieniach i umiejętnościach uczniów.

- **Czym różnią się umiejętności laureatów konkursu od umiejętności finalistów konkursu?**
- **Czy można wyodrębnić cechy wspólne zadań, z którymi lepiej radzą sobie laureaci niż finaliści?**

Odpowiedzi poszukiwałam w przygotowanej analizie rozwiązań zadań testu finałowego. Wykorzystałam w niej wskaźniki oparte na klasycznej teorii testu, wykonałam także analizę graficzną wybranych zadań. Zwraçałam uwagę na łatwość zadań dla grup finalistów i laureatów (zbliżona liczebność grup). Analiza pozwoliła wyodrębnić umiejętności najlepiej opanowane oraz te, które są słabszą stroną finalistów i laureatów. Wyodrębnione także zostały zadania najlepiej różnicujące laureatów i finalistów. W teście znajdowały się pytania zamknięte i otwarte różnych typów. Pod względem wymagań wyróżniono dwa typy zadań: odwołujące się do wymagań podstawy programowej oraz poszerzające (wymagające zapoznania się z literaturą dodatkową). Jak się okazało, zakres wymagań nie miał decydującego wpływu na trudność zadania dla uczniów.

Trudność zadania i jego zdolność do różnicowania laureatów i finalistów związane były bardziej z charakterystyką danego zadania niż z zakresem sprawdzanych wiadomości i umiejętności (podstawa programowa lub jej poszerzenie).

Największe różnice między odpowiedziami finalistów i laureatów występowały w przypadku średnio trudnego zadania, sprawdzającego odróżnianie faktów od hipotez, umiejętności niewykraczającej poza wymagania podstawy programowej.

W teście znajdowało się jedno otwarte zadanie rozszerzonej odpowiedzi. Rozwiązanie wymagało zaproponowania przez ucznia modyfikacji doświadczenia, usunięcia błędów. Zadanie powiązane było z dobrze znanym uczniom zagadnieniem zależności intensywności oddychania nasion roślin od temperatury. Okazało się ono trudne dla finalistów ($p = 0,47$), a łatwe dla laureatów ($p = 0,7$). Jednak informacja o łatwości zadania to tylko pierwszy krok. Dokładniejsze przyjrzenie się pokazuje, że tylko 6 uczniów zdobyło za to zadanie maksymalną liczbę punktów (5 laureatów i 1 finalista). Tylko te osoby zaproponowały dodanie powtórzeń prób w doświadczeniu. Jest to istotny warunek wnioskowania na podstawie eksperymentu. Podstawa programowa z biologii w celach ogólnych wyraźnie wskazuje na znajomość metodologii badawczej przez uczniów; jednak brak szczegółowego wskazania na konkretnie ten aspekt, przez co mogło być on pomijane we wprowadzaniu gimnazjalistów w metodologię badawczą. Także publikacje poświęcone doświadczeniom biologicznym dla gimnazjalistów nie zawsze zwracają uwagę na ten aspekt metodologii badawczej.

W teście finałowym pojawiło się zadanie o nietypowym charakterze. Uczniowie po raz pierwszy rozpoznawali drzewa na podstawie okazów naturalnych (zalamowane liście). Niestandardowy rodzaj zadania nie spowodował jednak utrudnienia dla uczniów, okazało się dla nich łatwe, łatwiejsze dla laureatów niż dla finalistów (odpowiednio: $p = 0,76$ i $p = 0,66$).

Organizator konkursu dysponuje ogromną liczbą danych¹. Sposoby analizy, począwszy od podstawowych wskaźników statystycznych i klasycznej teorii testu do wysublimowanych analiz z wykorzystaniem zaawansowanych narzędzi statystycznych, nasuwają kolejne pytania.

- **W jakim stopniu wykorzystane są generowane podczas konkursów dane?**
- **Czy potencjał diagnostyczny konkursów jest w pełni wykorzystany?**
- **Czy takie analizy są przygotowywane, jeśli tak, to w jaki sposób?**
- **Czy ich wyniki są powszechnie dostępne?**

Przegląd stron organizatorów konkursów w poszczególnych województwach nie pozwala odpowiedzieć twierdząco na ostatnie pytanie. Nie odnalazłam także informacji o udostępnianiu, publikacji wyników analizy rozwiązań w regulaminach szczegółowych konkursów. Dlaczego tak się dzieje? Odpowiedź może być prosta. W województwie pomorskim zleceniodawca (bezpośredni organizator konkursu jest wyłaniany w drodze przetargu) nie formułuje wymogu przygotowania analizy wyników konkursu w specyfikacji indywidualnych warunków zamówienia (SIWS – specyfikacja istotnych warunków

¹ O liczebności uczestników konkursu i jej różnicowaniu w województwach wspominałam w artykule *Wojewódzki konkurs przedmiotowy z biologii*, [w:] *Diagnozowanie umiejętności praktycznych w toku kształcenia i egzaminowania*, XXIII Konferencja Diagnostyki Edukacyjnej, Łódź 2017, s. 453–459.

zamówienia), nie ma także takiego wymogu w ramowym regulaminie konkursów ustalonym przez Kuratorium Oświaty (na jego podstawie powstają regulaminy szczegółowe poszczególnych konkursów). Wymagana po konkursie analiza statystyczna nie dotyczy rozwiązań zadań. A zatem przeprowadzanie i komunikowanie efektów analizy jakościowej i ilościowej wyników konkursu zależy wyłącznie od bezpośrednich realizatorów i przewodniczących wojewódzkich komisji konkursowych. Decyzje te natomiast wynikają z przyjętych priorytetów i możliwości czasowych.

Czy wartość informacji zawartej w rozwiązanych arkuszach testowych przeważa nad kosztami przeprowadzania analizy wyników? Jeśli chcemy zbliżyć się do odpowiedzi, jak konkursy diagnozują uzdolnienia i umiejętności uczniów, powinniśmy mieć możliwość szczegółowego przyjrzenia się ich wynikom. Na to pytanie warto udzielić odpowiedzi w kontekście organizacji i przeprowadzania w kolejnych latach konkursów przedmiotowych dla szkół podstawowych.

Bibliografia

- Niemierko B., *Pomiar wyników kształcenia*, WSiP, Warszawa 1999.
- Jakubowski M., Pokropek A., *Badając egzaminy. Podejście ilościowe w badaniach edukacyjnych*, CKE, Warszawa 2009.
- Rubacha K., *Metodologia badań nad edukacją*, Warszawa 2011.
- Szaleniec H. (red.), *Teoria wyniku zadania IRT, Zastosowania w polskim systemie egzaminów zewnętrznych*, CKE, Warszawa 2009.
- Ramowy regulamin wojewódzkich konkursów przedmiotowych dla uczniów szkół podstawowych od klas IV, dla uczniów gimnazjów i oddziałów gimnazjalnych województwa pomorskiego w roku szkolnym 2018/2019, <http://www.kuratorium.gda.pl/konkursy-przedmiotowe/> [dostęp: 1.06.2019].